

ДЖУЛИАН БАРНС СЪЖИВЯВАНЕ

Превод от английски: Димитрина Кондева, —

chitanka.info

1

ПЕТЕРБУРГ

Това била негова стара пиеса, писана във Франция още през 1849-а. Цензурата веднага я забранила и издаването ѝ се забавило чак до 1855-а. Седемнайсет години по-късно я поставили в Москва, но издържала едва пет представления. Трийсет години след мисловното зачатие тя му телеграфирала с молба за разрешение да я съкрати за постановка в Петербург. Той се съгласил, макар кротко да възразил, че това незряло съчинение не е писано за сцена. Добавил, че пиесата не е достойна за нейния талант. Казал го от едната галантност — никога не я бил гледал.

Както повечето му произведения пиесата имала за тема любовта. И както в живота му, така и в творбите му любовта не успявала. Друг въпрос е дали съумявала да събуди доброта, да погъделичка самолюбието и да пречисти плътта, но тя не носела щастие; винаги съществувала неравностойност на чувствата или намеренията. Такава е природата на любовта. Разбира се, тя „успявала“ дотолкова, че да го разтърси с най-силните емоции в живота му, да го ободри като свеж липов цвят и да го пречупи като предател на колелото на мъченията. Тя го изтръгвала от стеснителността на доброто възпитание и му вдъхвала известна смелост, по-скоро теоретична всъщност, смелост, трагикомично неспособна да действа. Чрез любовта познал задъханото очакване на ръба на вцепенението, злострастието на провала, хленча на самоокайването и глупавата умилителност на спомена. Той добре познавал любовта. И себе си познавал добре. Трийсет години по-рано се бил въплътил писмовно в Ракитин, който предлага на публиката своите изводи за любовта. „Според мен, Алексей Николаич, всяка любов, както щастливата, така и нещастната, е истинско бедствие, когато ѝ се отдаваш изцяло.“ Тези възгледи били зачеркнати от цензурата.

Предположил, че тя ще играе главната женска роля, Наталия Петровна, съпругата на помещика, която се влюбва в учителя на сина

си. Тя обаче си избрала да бъде Верочка, храненицата на Наталия, която — както става в пиесите — също се влюбва в учителя. Постановката започнала да се играе; той отишъл в Петербург; тя го посетила в апартамента му в хотел „Европа“ Очаквала да ѝ се види страшен, но ето че била очарована от „симпатичния елегантен дядо“ насреща си. Държал се с нея като с дете. И нищо чудно — тя била на двайсет и пет, писателят на шейсет.

На 27 март той отишъл на представление на пиесата си. Познали го, макар да се скрил в дъното на директорската лежа, и в края на второ действие публиката започнала да вика името му. Тя дошла да го изведе на сцената; той отказал, но се поклонил от ложата. В антракта отишъл в гримьорната ѝ, където уловил ръцете ѝ и я огледал на светлината на газената лампа.

— Верочка — казал той. — Нима аз съм създал тази Верочка? Дори не ѝ обръцах много внимание, докато пишех. Бях се вторачил в образа на Наталия Петровна. Но вие сте живата Верочка.

2

ИСТИНСКОТО ПЪТУВАНЕ

И тъй, влюбва ли се той в своето творение? Верочка на грейналата сцена, Верочка в гримьорната на светлината на газената лампа, неговата Верочка, още по-свидна, задето преди трийсет години не я бе забелязал в собствения си текст. Ако любовта, както твърдят някои, е нещо лично, ако обектът на чувствата в крайна сметка не е важен, защото ценното за влюбените са собствените им емоции, то тогава какво по-подходящо попадение от това драматургът да се влюби в собственото си творение? Кому е нужна намесата на реалната личност, на онази, истинската, огряна от слънцето, от газената лампа, от пламъка в сърцето? Ето снимка на Верочка, пременена за класната стая: свенлива и трогателна, с блеснали очи и протегната длан в знак на доверие.

Но ако в душата му действително е настъпил смут, то тя го е предизвикала. След години актрисата ще напише в мемоарите си: „Аз не играех Верочка, аз свещенодействах... Представях си съвсем ясно, че Верочка и аз сме едно и също лице.“ Значи трябва да бъдем снизходителни, ако тъкмо „оживялата“ Верочка го е развълнувала първоначално; и при нея първоначалното вълнение е породено от несъществуваща личност — автора на пиесата отпреди трийсет години. А той, нека не забравяме, съзнава, че това ще е последната му любов. Вече е старец. Ръкопляскат му, където и да се появи, като на институция, представител на една епоха, на човек, приключил житейските си дела. В чужбина го обличат в тоги, кичат го с ордени. Той е на шейсет години, стар по собствен избор, както и по календар. Преди година-две е написал: „Станеш ли на четирийсет, има само една дума, обобщаваща същността на живота: *Самоограничение*.“ Сега се чувства на половината години от тази преломна възраст. Той е на шейсет, тя — на дваайсет и пет.

В писмата си целува ръцете ѝ, целува стъпалата ѝ. За рождения ѝ ден ѝ изпраща златна гривна с техните две имена, гравирани от

вътрешната страна. „Чувствам — пише ѝ той, — че Ви обичам искрено. Чувствам, че сте станали част от живота ми, с която никога няма да се разделя.“ Шаблонна фразеология. Дали са любовници? Изглежда, че не. За него това е любов, предопределена от самозабраната, чувство, чиито трепети са се свеждали до „само ако“ и „какво би било“.

Но на любовта ѝ е нужно движение. Символично всяка любов е едно пътуване и то трябва да получи реално възплъщение. *Тяхното* пътуване се осъществява на 28 май 1880 г. Той е в имението си; настойчиво я моли да му отиде на гости. Тя отказва: в момента е на турне с трупата; имало неща, за които дори тя трябвало да си наложи самоограничение. Но ще пътува от Петербург за Одеса; можела да мине през Мценск и Орел. Той проверява разписанието. От Москва има три влака по Курската линия. В 12:30, в 4 и в 8:30 вечерта: експрес, пощенски и пътнически влак. Пристигат в Мценск съответно в 10 вечерта, в 4:30 през нощта и в 9:45 сутринта. Трябвало да се помисли и за практическата страна на романтиката. С пощата ли да пристигне любимата или да се лашка цяла нощ във влак, спирац на всяка керемиди? Настоява тя да вземе експреса, като уточнява, че всъщност ще пристигне в 9:55.

В тази пунктуалност има известна ирония. Самият той бил пословично неточен. По едно време, засегнат от подигравките, носел със себе си половин дузина часовници; но дори тогава закъснявал с часове за срещите си. Ала на 6 май в 9:55 той посрещнал експреса на гаричката в Мценск разтреперан като момче. Било тъмно. Качил се на влака. Орел бил на трийсет мили от Мценск.

Тези трийсет мили той прекарал в нейното купе. Изпивал я с поглед, целувал ръцете ѝ, вдишвал въздуха, който тя издишвала. Не посмял да я целуне по устните: самозабрана. Друг вариант — опитал се да я целуне, но тя извърнала лице: смущение, унижение. Да не говорим колко банално изглежда на неговата възраст. Трети вариант — целунал я и устните ѝ откликнали също тъй пламенно: изненада и внезапен страх. Няма как да узнаем истината: по-късно дневникът му бил изгорен, нейните писма не са запазени. Единственото, с което разполагаме, са по-късните му писма, за чиято степен на достоверност съдим по споменаването на това майско пътуване като юнско. Известно е, че тя е имала спътница — Раиса Алексеевна. Тази

спътница какво е правила? Давала си е вид, че спи, престорила се е, че внезапно добива способност да вижда на тъмно и съзерцава нощния пейзаж, уединила се е зад книга на Толстой? Изминали трийсетте мили. Той слязъл в Орел. Седнала до прозореца, тя му махала с кърпичка, докато експресът потеглял към Одеса.

Не, дори тази кърпичка е измислена. Но важното е, че са осъществили своето пътуване. Сега то можело да се запомни, да се поукраси, да се превърне във въплъщението, в реалността на „само ако“. Той не престанал да се връща към него до смъртта си. В известен смисъл това било неговото последно пътуване, последното странстване на сърцето. „Животът ми остава зад мен — пише той — и този час, прекаран в купето на влака, когато се почувствах като двайсетгодишен младеж, бе сетното припламване на огъня.“

Дали не намеква, че без малко не е получил ерекция? Нашата всезнаеща епоха ругае предишната заради нейните клишета и увъртания, за искрите, пламъците, огньовете, за пресилените изгаряния. Любовта не е кладя, ей богу, тя е твърд член и влажна вагина, хокаме ние тия мекушави хорица с безброй задръжки. Малко по-смело! Защо, по дяволите, не го направихте? Задръстено, плашливо племе с по два катинара на оная работа. Целуване на *ръце*! Съвършено ясно е какво си искал да целуваш. Тогава защо не? В купе става идеално. Трябвало е просто да си сложиш езика където трябва и да оставиш люлеещият се влак да ти свърши работата. Трака-трак, трака-трак.

Кога за последен път са ви целували ръцете? И ако все пак ви се е случвало, как разбирате дали той се справя добре? (И още, кога за последен път някой ви е *писал*, че ви целува ръцете?) Ето аргумента в полза на света на самоограничението. Ако ние знаем повече за консумирането на желаното, те са знаели повече за страстта на желанието. Ако ние знаем повече за аритметиката на любовта, те са знаели повече за отчаянието. Ако ние знаем повече за самохвалството, те са знаели повече за спомените. При тях е имало целуване на стъпала, при нас има смукане на пръстите на краката. Още ли предпочитате нашата страна на уравнението? Може и да сте прави. Една по-проста формулировка би гласяла: ако ние знаем повече за секса, те са знаели повече за любовта.

Може и много да грешим и да бъркаме проявленията на етикета с реалността. Може би целуването на стъпала винаги е означавало смукане на пръсти. Писал ѝ е също така: „Целувам ръчичките Ви, целувам стъпалцата Ви, целувам всичко, което ще ми позволите да целуна, и дори това, което няма да ми позволите.“ Не е ли от ясно поясно и за пищеция, и за получателката? Ако е така, може би и обратното е вярно: че тогава на сърдечните струни се е свирело също тъй нескопосно, колкото и сега.

Но както се подиграваме на тези благовъзпитани смотаняци от предишна епоха, не е зле и ние да се подготвим за присмеха на някой по-късен век. Защо досега не сме се замисляли за това? Вярваме в еволюцията, поне доколкото сме убедени, че ние сме връхната ѝ точка. Забравяме, че тя може да се разпростре и извън солипсистките ни същества. Онези стари руснаци са умеели да мечтаят за по-добри времена, а ние вяло заявяваме, че аплодираме техните мечти.

Докато влакът ѝ пътувал към Одеса, той прекарвал нощта в един хотел в Орел. Биполярна нощ — озарена от мислите за нея, изтерзана от невъзможността да заспи. Самоограничението разпалвало страстта. „Усещам как устните ми мълвят: Каква нощ можехме да прекараме заедно!“ На което нашият практичен, подразнен век отвръща: „Ами хвани следващия влак. Опитай се да я нацелуваш там, където не си могъл!“

Такова действие би било твърде опасно. Той трябвало да съхрани невъзможността на любовта. Така че ѝ предлага екстравагантното „само ако“. Признава, че тъкмо преди влакът да потегли, бил внезапно изкушен от „безумството“ да я отвлече. Изкушение, което той в типичен стил отхвърлил: „Локомотивът изсвири и *siao*, както казват италианците.“ Но представяте ли си вестникарските заглавия, ако беше осъществил мимолетния си план? „СКАНДАЛ НА ГАРАТА В ОРЕЛ“, възторжено фантазира той пред нея. Само ако. „Вчера тук се състоя невероятно събитие: писателят Т., човек на почтена възраст, се сбогуваше с театралната знаменитост С., пътуваща за Одеса, на чиято сцена я очаква бляскав сезон, когато минути преди потеглянето на влака той, сякаш обладан от самия Дявол, измъкна мадам С. през прозореца на купето и сломявайки отчаяните опити на актрисата, и прочие, и прочие.“ Само ако. Реалният момент — развяването на евентуалната кърпичка от прозореца, осветяването на побелелия

перчем на стареца от предполагаемите газени лампи на перона — е превърнат от словото във фарс и мелодрама, във вестникарски шаблони и „безумство“. Блазнещото хипотетично не се отнася до бъдещето; то е залостено на безопасно място в миналото. Локомотивът изсвирил и *ciao*, както казват италианците.

Той имал и друга тактика: да избързва напред в бъдещето, за да потвърди невъзможността на любовта в настоящето. Без „нищо“ да се е случило, вече е отписал онова несъстояло се минало свършено. „Ако отново се срещнем след две-три години, аз ще съм много, много стар. Що се отнася до вас, вие несъмнено ще сте поели нормалния си житейски път и от нашето минало няма да е останало нищо...“ Две години, мисли си той, ще превърнат един стар човек в много, много стар; докато „нормалното русло“ вече я очаква под формата — банална, но навременна — на хусарски офицер, звънтящ с шпори зад кулисите, пръхтящ като кон. Н. Н. Всеволожский. Колко полезна е лъскавата униформа за цивилната върлина.

До този момент би трябвало вече да сме забравили за клетото наивно сираче Верочка. Актрисата, която я превъплъщава, е напрацяла, темпераментна бохемка. Вече е омъжена и чака развод, за да се вземат с нейния хусар; женитбите ѝ ще са три на брой. Писмата ѝ не са оцелели. Дали не го е поощрявала? Била ли е малко влюбена в него? Могла ли е да бъде, да речем, повече от малко влюбена в него, но да са я обезсърчили очакванията му за провал, самозабраната му да се отдаде на страстта? Дали пък не се е чувствала, подобно на него, уловена в капана на миналото му? Ако той винаги е възприемал любовта като поражение, защо с нея да е по-различно? Омъжиш ли се за фетишист, обожаваш стъпала, не бива да се изненадваш, като го откриеш заврян в шкафа с обувките ти.

Когато си спомня за това пътуване в писмата си до нея, той споменава думата „катианар“. Това катианарът на купето ли е, на устните ѝ, на сърцето ѝ? Или катианарът, заключил плътта му? „Имате ли представа за Танталовите мъки?“, пише ѝ той. Тантал изгарял от вечна жажда в ада; стоял до шия във вода, но когато се навеждал да пие, реката се отдръпвала. Да си правим ли от това извод, че той се е опитвал да я целуне, но винаги когато е приближавал лице, тя се е отдръпвала, извърщала е настрани влажните си устни?

От друга страна, година по-късно, когато всичко е безопасно и стилизирано, той пише следното: „В края на писмото си казвате, че ме целувате горещо. Как? Както тогава ли имате предвид, през онази юнска нощ в купето на влака? И на сто години да стана, няма да забравя тези целувки.“ Месец май се превръща в юни, плахият ухажор се оказва обсипан с целувки, катинарът е леко разхлабен. Това ли е истината, или онова е истината? Ние, сега, бихме искали миналото да е спретнато, но то рядко е такова; все едно дали сърцето събужда секса или сексът събужда сърцето.

3

МЕЧТАНОТО ПЪТУВАНЕ

Той пътувал. Тя пътувала. Но *те* не пътували; никога повече. Тя го посетила в имението му, плувала в езерото му — „Русалката на Санкт Петербург“, така ѝ казал — и когато си тръгнала, нарекъл на нейно име стаята, в която била спала. Целувал ръцете ѝ, целувал стъпалата ѝ. Среждали се, писали си до смъртта му, след което тя опазила паметта му от вулгарни тълкувания. Но общото им пътуване продължило всичко на всичко трийсет мили.

Можели са да пътуват. Само ако... само ако.

Но той бил голям ценител на това „само ако“, така че те всъщност пътували. Пътували в минало условно време.

Тя се канела да се омъжи повторно. Н. Н. Всеволожский, хусарски офицер, зън-зън. Когато му поискала мнението за избраница си, той отказал да се включи в играта. „Твърде късно е да питате за мнението ми. *Le vin e tiré — il faut le boire.*^[1]“ Дали го е питала — като сродна артистична душа — за това как гледа на предстоящата ѝ конвенционална женитба с мъж, с когото нямали нищо общо помежду си? Или е целяла нещо повече? Дали не е предлагала собствено „само ако“, молейки го да ѝ разреши да зарече годеника си?

Но Дедушка, който никога не се е женил, си прави оглушки — никакво разрешение, никакви аплодисменти. *Le vin est tiré — il faut le boire.* Имал ли е навик да превключва на чуждоезикови фрази във важни емоционални моменти? Дали френският и италианският предлагат по-завоалирани евфемизми, които му помагат да избягва отговорите?

Разбира се, ако беше окуражил развалянето на втората сватба в последния момент, щеше да допусне твърде много реалност, да въведе сегашното действително време. Той обаче му препречва пътя: изпий виното. Веднъж дал тези инструкции, пак отваря врати за фантазията. В следващото си писмо, двамазет дни по-късно, ѝ пише: „Що се отнася

до мен, мечтая си колко хубаво би било да попътуваме — само двамата — поне един месец, и то така, че никой да не знае кои сме и къде сме.“

Това е обичайна мечта за бягство. Сами заедно, анонимни, разполагащи с много време. А също и меден месец, разбира се. И къде ще го прекара изисканата артистична класа, ако не в Италия? „Само си представи следната картина — дразни я той. — Венеция (да речем, през октомври, най-хубавия месец в Италия) или Рим. Двама чужденци, облечени като туристи — той висок, тромав, белокок и дългокрак, излъчващ доволство; тя стройна дама с невероятни тъмни очи и черна коса. Да предположим, че и тя излъчва доволство. Обикалят града, возят се на гондола. Посещават галерии, църкви и тъй нататък, вечерят заедно, седят един до друг в театъра... и после? Тук моето въображение спира почтително. Дали за да скрие нещо, или защото няма нищо за криене?“

Почтително ли е спряло въображението му? Нашето не спира. Погледнати от следващия век, нещата са свършено ясни. Грохнал от старост господин в грохнал от старост град с млада актриса на сурогатен меден месец. След интимна вечеря гондолиерите ги откарват в хотела под тихото припляскване на греблата, саундтракът е оперета и ние държим да разберем какво е станало по-нататък. Не говорим за действителност, тъй че немоцта на старата, омекнала от алкохола плът няма да е предмет на обсъждане; ние вървим по съвсем безопасните пътеки на условното време, преметнали спален чувал на рамо. И тъй... само ако... само ако... тогава щеше да я изчукаш, нали? Не отричай.

Да си фантазираш меден месец във Венеция с жена между двама съпрузи крие своите опасности. Разбира се, отново си я отхвърлил, така че има нищожен риск, разпалвайки въображението й, една сутрин да я намериш пред вратата си, както е кацнала свенливо на пътническия си сандък и си вее със своя паспорт. Не: по-вероятната опасност е мъката. Самоограничението означава да избягваш любовта, а оттам и мъката, но дори по този обиколен път има капани. Не може да не те заболи например при сравнението между венецианското капричио на почтителното ти въображение и надвисналата реалност на истинския меден месец, през който непочтително ще я чука един хусарски офицер, Н. Н. Всеволожский, който нехае за Академията, както и за ненадеждността на плътта.

Има ли лек за мъката? Времето, отговарят древните философи. Вие имате съмнения. Достатъчно сте помъдрели, за да знаете, че времето невинаги лекува мъката. Трябва да се осъвремени този шаблонен образ на любовния огън с изпепеляващите пламъци, които постепенно угасват и се превръщат в тъжни сажди. Опитайте със свистяща газова горелка, която, освен че обгаря, върши и нещо по-страшно: пръска светлина, мъртвешка, заслепяваща и безпощадна, каквато би попаднала върху един старец на провинциален перон при потеглянето на влака, един болник, който гледа как жълтият прозорец и помахващата ръка изчезват от живота му, прави няколко крачки след влака, завиващ към невидимостта, вторачва се в червения фенер на вагона на спирача и не сваля поглед от него, докато не се смали до рубинена планета на нощното небе, после се обръща и открива, че още е под лампата на перона, сам, принуден да изчака утрото в хотел с мухлясали стени, внушавайки си, че е победил, но съзнавайки добре, че е загубил, запълващ безсънните часове с повтаряне на удобното „само ако“, а на сутринта се връща на гарата и пак стои сам под пожалостива светлина, но му предстои по-жестоко пътуване по обратните трийсет мили, които е изминал с нея през нощта. Върху пътуването от Мценск до Орел, което ще остане паметно за него, винаги ще тегне сянката на недокументираното завръщане от Орел в Мценск.

И тъй, той ѝ предлага второ въображаемо пътуване, отново до Италия. Вече е омъжена, с променено семейно положение, което не е интересна тема за обсъждане. Изпий виното. Тя ще заминава за Италия, вероятно със съпруга си, макар че от негова страна няма питания относно придружители. Той одобрява пътуването ако не за друго, то заради възможността да ѝ предложи алтернатива; този път не конкурентен меден месец, но пътуване назад, в безболезненото минало условно. „Преди много, много години прекарах десет най-прелестни дни във Флоренция.“ Позоваването на далечния период служи за душевна анестезия. Преди толкова много, много години той все още е бил под „онези четирийсет“, когато самоограничението се превръща в същност на живота му. „Останах с най-прекрасни и поетични впечатления от Флоренция... макар да бях там *сам*. Какво ли щеше да бъде, ако... ако бях в компанията на жена, която е отзивчива, добра и красива — преди всичко красива!“

Безопасна територия. Фантазията е управляема, той е цар на фалшивата памет. След няколко десетилетия политическите вождове на страната му ще се специализират в изчегъртване от историята на упадъчните елементи, в заличаване на фотографските им следи. А ето го сега него — наведен над албума от спомени, старателно пъха между тях фигурата на някогашна приятелка. Залепи я вътре, тази снимка на плахата умилителна Верочка, докато светлината на лампата те подмладява, превръщайки бялата ти коса в черна сянка.

4

В ЯСНА ПОЛЯНА

Скоро след като я срещнал, той отишъл на гости в имението на Толстой, който го завел на лов. Предоставил му най-доброто укритие, над което обикновено прелитали бекасите. Но този ден небето останало празно за него. От укритието на Толстой току изпуквали изстрели — един, втори, трети. Всички бекаси летели към пушката на Толстой. Той самият отстрелял една-единствена птица, която кучетата не успели да намерят.

Толстой го смятал за посредствен, колеблив и немъжествен, за вятърничав любител на светските събития и презрян поклонник на Запада; прегръщал го, ненавиждал го, прекарал седмица с него в Дижон, сърдел му се, прощавал му, ценял го, ходел му на гости, извикал го на дуел, пак го прегръщал, презирал го. Ето как Толстой изразил съчувствието си, когато той лежал на смъртно легло във Франция. „Вестта за болестта Ви ме нажали много, особено като се убедих, че е сериозна. Осъзнах колко държа на Вас. Почувствах, че ще скърбя много, ако умрете преди мен.“

По това време Толстой ненавиждал вкуса към самоограничения. По-късно започнал да клейми плътските желания и да идеализира простикия живот на християнското селячество. Опитите му да постигне целомъдрие се проваляли с комична честота. Бил ли е измамник, престорен благочестивец; или по-скоро самоограничението не му се е удавало, плътта му е отказвала да се подчини? Три десетилетия по-късно той умрял на една гара. Последните му думи не са били: „Локомотивът изсвири и *ciao*, както казват италианците.“ Дали успеият въздържател завижда на неуспеия? Има бивши пушачи, които отказват предложената цигара, но молят: „Издохвай дима към мен.“

Той постоянно пътувал; тя работела; била омъжена. Помолил я да му изпрати гипсова отливка на ръката си. Толкова пъти бил целувал истинската, целувал бил и въображаемата форма на истинската във

всяко написано до нея писмо. Сега можел да докосне с устни гипсовия вариант. По-близък ли е гипсът до плътта, отколкото въздухът? Дали пък гипсът не е бил скулптура на неговата любов и нейната плът? В молбата му има някаква ирония: обичайно правят гипсова отливка на творческата ръка на писателя; и то обичайно когато е мъртъв.

И така, той задълбавал все по-навътре в старостта, осъзнавайки, че тя е — е била — последната му любов. След като формата била неговото поприще, дали по това време си е спомнял за първата си любов? Той се е вълнувал от формата. Размишлявал ли е върху тезата, че първата любов моделира живота? Тя или те подтиква да повториш същия вид любов и фетишизира нейните компоненти, или остава като предупреждение, капан, контрапример.

Неговата първа любов се появила петдесет години по-рано. Била някоя си принцеса Шакховская. Той бил на четиринайсет, тя на двайсет и няколко; обожавал я, а тя го възприемала като дете. Това го озадачавало, докато един ден разбрал защо. Вече била любовница на баща му.

Година след лова на бекаси с Толстой той отново посетил Ясна поляна. Било на рождения ден на Соня Толстой и къщата била пълна с гости. Предложил всеки от тях да опише най-щастливия миг от живота си. Когато дошъл неговият ред в неговата собствена игра, той обявил: „Най-щастливият миг в моя живот, разбира се, е свързан с любовта към жената. Когато срещнеш очи в очи жената, която обичаш, и разбереш, че и тя те обича. Това ми се е случвало веднъж, а може би и два пъти.“ Толстой се подразнил от този отговор.

По-късно, когато младежите настояли гостът да играе с тях кадрил, той им показал хитът на танците в Париж. Свалил сюртука си, пъхнал палци в ръкавните извивки на жилетката си и заподскачал наоколо, приклякал, ритал във въздуха, люшкал глава, развявал бяла коса, докато присъстващите пляскали и подвиквали; задъхвал се, подскачал, задъхвал се, подскачал, накрая залитнал и се строполил в едно кресло. Предизвикал фурор. Толстой написал в дневника си: „Тургенев — *сапсан*. Тъжно.“

„Веднъж, а може би и два пъти.“ Тя ли стои зад „може би и два пъти“? Може би. В своето предпоследно писмо той целува ръцете ѝ. В последното, написано с изнемошляло перо, не предлага целувки. Затова

пък казва: „Чувствата ми не се променят... и аз ще запазя същата привързаност към вас до края.“

Този край дошъл шест месеца по-късно. Гипсовата отливка на ръката ѝ сега се намира в Музея на театъра в Санкт Петербург, града, където той за пръв път целунал оригинала.

[1] Виното е наточено — трябва да се изпие (френска поговорка).
— Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.